

بھرے بھنڈار

پاکستان تے بھارت دی پنجابی وچالے پاڑ دِنوں دِن ودھدا پیا ہے۔ کسے وی ایس پاڑ تُوں ملین ول دھیان نہیں دتا۔ مندے بھاگاں نال جیہناں توں آس کیتی جا سکدی ہائی کہ اوہ کوئی اپرالا سوچسین، اوہ آپوں ایس پاڑ تُوں ہور موکلا کرن وچ رُجھے ہوئے ہن۔ سانوں گئے متھے ای کُجھ اجیے لکھیار لہسن، جیہناں تُوں ایہہ چٹنا ٹمبدی پئی ہئی کہ اجیہا آدم ہووے، جیہدے راہیں بولی دی سانجھ کھیروں کھیروں نہ ہووے۔ اوہ سوچدے ہن کہ ساڈی لوک بولی اکو ہے، ساڈا کلاسیکی ورثہ اکو ہے، ساڈے لوک گیت اکو ہن۔ ساڈی رہتل تے وسیب دے مڈھلے رُوپ وی اکو ہن۔ تاں پھیر ایہہ پاڑ کیوں؟ ایہہ نکھیرا کیوں؟ ایہہ دُپھیڑ کیوں؟

میں ایس وڈی تُوں آپوں بہہ کے وچاریا ہے۔ کُجھ نکھیرے کیتے ہن، کُجھ سٹے کڈھے ہن، جو تہاڑے نال سانجھے کرنے لوڑدا ہاں۔

بھارت وچ پنجابی دِنوں دِن ہندی سنسکرت وچ وندی پئی ہے۔ ایس مُہان تُوں

ڈکن لئی سوہن سنگھ جوش تے اوہناں دے ساتھیاں وڈے جتن کیتے ہن، اڑکے لائے ہن پر اوہناں دی گھانا اچھل رہی ہے۔ ایس دا وڈا کارن بھارت سرکار دی اوہ ویونت ہے، جو بولی دی سانجھ ٹوں توڑن لئی گندی گئی ہے۔ 1948ء وچ ای بھارت سرکار دا وزیر داخلہ سردار پٹیل ایس سٹے تے اپڑ گیا ہائی کہ سکھاں دے گوردوارے، کلاسیکی ورثہ، لوک ادب تے ہور بہت کجھ پاکستانی پنجاب وچ رہ گیا ہے۔ ایس پاروں ایہناں دا دھیان اودھر ای رہنا ہے، دی ول کدے نہیں موڑیا جا سکنا۔ سردار پٹیل سکھاں ٹوں اک اجیہا لارا لایا، جس ٹوں اوہناں بھولے بھا پروان کر لیا۔ اوس آکھیا کہ بھارتی آئین مطابق پنجابی نے راج بولی بننا ہے۔ ایس ویلے ایہہ بولی نمائی نتائی ہے۔ ایس پاروں ایہہ راج دربار دے کماں کاراں دی ہانی نہیں بن سکدی۔ اوس پنجابی دے وادھرے تے اُسریوں دے ناں تے پٹیل وچ بھاشا و بھاگ دی نیہہ دھری۔ بھاشا و بھاگ ولوں رسالے چھاپے جاون لگے، دوجیاں بولیاں توں ترجے تھیون لگے۔ سائنسی اصطلاحوں ٹوں پنجابی وچ ڈھالیا جاون لگیا۔ تھوڑی جیہی احتیاط ایہہ ورتی گئی کہ ترجے دا کم اوہناں پروفیسراں توں کروایا گیا جو مضمون دے تاں ماہر سن پر اپنی بولی دے ایڈے جانو نہیں سن۔ ایہناں پروفیسراں ٹوں وی پیسے کماون دی وڈی کاہل ہائی۔ اوہناں ہندی سنسکرت دیاں ڈکشنریاں ساہمنے رکھ کے دناں وچ ای کم نیڑ لیا۔ سٹہ ایہہ نکلیا کہ کجھ ورھیاں وچ ای پنجابی دا مہاندرہ اوہ نہ رہیا، جس دی لوکائی جاؤ ہائی، جو اسیں تئیں مڈھ توں ہنڈھاوندے پئے ساں۔ کجھ ورھے پہلوں دی گل ہے کہ گورونانک یونیورسٹی، امرتسر دے وائس چانسلر ڈاکٹر بشن سنگھ سمندری ٹوں بھری محفل وچ آکھیا پیا ہائی کہ ایس سیمینار وچ دوداناں جس بولی وچ پیپر پڑھے ہن، اوہ میری سمجھ توں باہر ہے۔ گلاں باتاں تاں ایہہ میری بولی وچ ای کردے ہن پر لکھن لگیاں خورے ایہناں ٹوں کیہ ہو جاندا ہے؟

پاکستان وچ سرکار نُوں بھارت سرکار وانگول کوئی ویونت بناون دی لوڑ ای نہیں پئی۔ اتھے گھر دے ویری ای اوہو کچھ پُردے پئے ہن۔
 1979ء دی تعلیمی پالیسی مطابق پاکستان سرکار نے کھل دتی ہوئی ہے کہ جے کوئی صوبہ چاہوے تاں آپنی جوہی بولی راہیں سکولوں کالجوں وچ تعلیم دے سکدا ہے پر پنجاب سرکار خورے ایہہ تعلیمی پالیسی دیکھی ای نہیں۔ جے دیکھی ہے تاں اوس نُوں پوہندی نہیں، وارا نہیں کھاندی۔

کیہ اسیں آپے وی ویری نہیں ہاں؟ ایس گل نُوں پروان کرن وچ جھکن دی کبھڑی گل ہے! سنگن دی کیہ لوڑ ہے! سچی، اسیں سبھ توں وڈے ویری ہاں اسماں آپنے مٹھیاں اُتے لکے سجائے ہوئے ہن، لکھیاں ہون دے، پر لکھن ویلے بولی اسیں اجیہی ورتدے ہاں، جو رت ورتوں دی ہے، جو بول چال دی ہے، جو سوکھ یعنی CONVENIENCE دی ہے۔ ساڈے مٹھیاں اُتے ایہہ بلکہ تڈے ای ٹھہندا ہے، پھدا ہے، چچدا ہے، سو بھدا ہے، جے اسیں آپنے آپ نُوں ایہدے سواہرا کریئے، ایہدا ہانی بنائیے۔ ایسے سوکھ تے ان گہیلی پاروں کدے اسیں ”پاک پنجابی“ دا نعرہ لا دیندے ہاں تے کدے ایہہ آکھ کے پنڈا چھڈا لیندے ہاں کہ نویں SENSIBILITY آپنے لئی نویں لفظالی دی وی منگ کردی ہے۔ میں آکھدا ہاں کہ جے گھروں بتا سر جاوے تاں مانگتاں وانگول جھولی اڈن دی کیہ لوڑ ہے۔

ادبی بولی بارے تاں تہاڈے جیہے سو جھواناں نُوں ایہہ دن دی لوڑ ای نہیں کہ وڈکیاں ولوں سچیت جتن راہیں ایہہ بولی ہوند وچ آوندی ہے۔ اوہ آپنی لکھتی بولی نُوں اجیہا ڈولدے ہن، اوس دا اجیہا مہاندرا اُلکدے ہن کہ اوہ ہر پڑھن بارے نُوں آپنی ہی بولی جاپدی ہے۔ ایسے پاروں اوہناں دیاں لکھتاں اوس جوہ دے سارے پساہ وچ وڈے آدرنال پڑھیاں ویندیاں ہن۔

میری جاچے ساڈا وڈا دکھانت ایہہ ہے کہ اسیں آپنی نجی بولی جاں بول چال دی بولی دی وگن وچ گھرے رہندے ہاں۔ ایس دھولر ٹوں لگھن لئی کوئی ٹیل نہیں لاندے۔ اینوں رے جئے تے پتھے ای نہیں سگوں آپھرے وتدے ہاں۔

کچھے جیسے پنجابی ادبی سنگت دے اکٹھ وچ اک لکھیار بارے گل کردیاں میں آکھیا سی کہ اوہناں آپنیاں اٹھاں دساں کتاباں (ناول، ڈرامے، شاعری) وچ گھٹ ودھ 20 کن ورتے ہن۔ ایہناں وچوں 15 کن انجیسے ہن، جو اردو، ہندی تے پنجابی وچ سانجھے ہن۔ رہندے پنج انجیسے کن ہن جو پنجابی دے خالص آپنے ہن۔ ہن بے ایہناں کتاباں لکھن ہارے دا ایہہ ویہار ہے تاں ہماڑاں دا کیہ ہووے گا۔ ہن تسیں آپے ای دسو کہ ”کن لیکھا“ کتاب وچ دتے گئے دو ہزار کنناں ٹوں ورتن لئی کیہڑے پنڈوں لکھیار آون گے۔

ساڈے کئی دوجے لکھیاراں وچ وی ایہو کان ہے ایہو اون ہے اتھے میں اک کھ ول ای دھیان دوانا لوچدا ہاں۔ پنجابی وچ ہر جانور دے بولن لئی دکھ دکھ لفظ ہن۔ ایہو ای نہیں سگوں اوہناں دیاں دکھ دکھ حالتاں دیاں آوازاں لئی وی اڈڑے لفظ ہن، پر ساڈے لکھیاراں سواہرے تے ڈھکویں لفظ بھال کے ورتن دی کدے کھینچل نہیں کیتی۔ اوہناں دیاں رچناواں وچ مور وی بولدہ ہے تے جانوراں دے بولن بارے دسا ہاں۔ میں ایہہ لفظ کلاسیکی سرمائے جاں بولڑیاں وچوں اکٹھے کیتے ہن۔

1- پرندے

چُر کن: نکلے پنچھیاں دے بولن لئی اک عمومی لفظ۔

چوکن، چرلاون، چچلاون: چڑی دا بولن۔

کاکن: کاں دا بولن

گرلاون: کونج دا بولن

کلکن: تتر دا بولن
 گُلکن: کبوتر دا بولن
 جھنگارن: مور دا بولن
 پٹاکن: بیڑے دا بولن
 گوکن: کوئل دا بولن
 گھرکن: گرمی پاروں کڈی جاں کسے ہور جانور دا ہولی ہولی آواز کڈھن۔
 گھوکن: گھگھی / گیرے دا بولن
 ٹیاون: ٹیڑی دا بولن

2- جانور

ٹراون: گاں / مجھ دے بچے دا دُدھ لئی بولن
 اڑنگن، رِنکن: مجھ دا بولن
 ڈاکرن، رانھن: گاں دا بولن
 بھونکن: گتے دا بولن
 ٹونکن: گُگر / کٹورے دا بولن
 بُرکن، بگھن، گرڑاون، رِنکن: اٹھ دا بولن (اٹھ لئی رِنکن اوس ویلے ورتدے ہن،
 جدوں اوہ لڑائی وچ ہار کے بول پوے۔)
 میاکن: بلی دا بولن
 میاون، منکن: بھیڈ / بکری دا بولن
 پکن: سپیڑ دا بولن
 شوکن: سپ دا بولن
 پینگن: کھوتے دا بولن

باکن: لیلے دا بولن (کسے نول تھوڑے پنڈھ دی دس پاوئی ہووے تاں ”لیلا باک“
ورتدے ہاں۔)

ہسکن: گھوڑے دا بولن

ٹراون، ٹرکن: ڈڈو دا بولن

کہکن: لومہڑی دا بولن

ہوانکن: گڈر دا بولن

چنگھاڑن: ہاتھی دا بولن

بگن، بھسکن، بگن: شیر دا بولن

گھراون، گھورن: سور دا بولن

ڈھکن: گاں جاں داند ولوں خاص حالت وِچ بولن۔

دڑوکن: ساہن دا بولن۔

پھیر انج ای جدوں جانوراں دے پچیاں دی گل کردے ہاں تاں ڈھکویں لفظ
دی ورتوں کرن دی تھان اوس لفظ دے نال ”پچہ“ دی پچھیز جوڑ کے کم سار
لیندے ہاں جد کہ ساڈے کول پہلاں ای لوڑیندے تے ڈھکویں لفظ موجود ہن
جیویں:

بلی: بلوگٹرا

بھیڈ: لیلا، بھڈورا

گتا: گتورا، گٹر

ہرن: بک

کھوتا: کھرکا

کگڑی: چوچا

اُٹھ: ٹوڈا

بکری: چھلاڑو، پھورا

سور: گنڈ

چڑی وغیرہ: بوٹ

گاں: گابا، چھی۔ انج ای جوان ہو کے دھناپ جاں ویہڑی تھی ویندی ہے۔

گھوڑا: وچھیری۔ انج ای جوان ہو کے بہان تھی ویندی ہے۔

مچھی: پونگ۔

انج ای چیزاں دی بہوں گنتی دن لئی ”بہت، ڈھیر، جاں گھنے“ دے لفظ ورتدے
ہاں۔ ایس دے اُلٹ ساڈے کول کئی اچھے لفظ ہن، جتھے عددی صفت ورتن دی
تھاں اکو ڈھکویں لفظ توں کم لے سكدے ہاں جیویں:

بہت سارے گنتے: لودھ

شکاری گنتے: ریہڑ

بھیڈاں: وگھڑ

بھیڈاں، بکریاں: اجڑ

اُٹھ: وگ

مجھاں: مہاگ

رلے ملے جانور: چھیڑ

ڈنگراں دی قطار: چانگ

پڑی واس: مڈ

چوراں مگر بھجن والے: واہر

فریادیاں دا اکٹھ: میڑھ

مجھی دے شکاری: ہنڈھ

پرناون ڈُھکے: جج

ویاہ ویلے سوائیاں: میل

مرن ویلے اکٹھ: مُکان

گُونجاں: ڈار

چوڑیاں: چہولر

مجھی دے بچے: پُونگ

درخت: لُگ

مُنڈے: مُنڈیر

ہر بولی اپنے بولن ہاریاں دیاں لوڑاں تھوڑاں اپنے بھرے بھنڈاراں وچوں ای پورن دی ستیا رکھدی ہے۔ لوڑ ایس گل دے ہوندی ہے کہ اوس دے لکھیار کئے گونجیت ہن۔ اوہناں دا قبلہ دُرست ہے جاں نہیں۔ کیہ اوہناں اجہیاں لُکاں، ٹھاہراں ٹوں گا کھیا ہے، جتھے لوڑیندی لفظالی اوہناں ٹوں اڈیکدی پئی ہے، اوہناں دی قلم چھوہ ٹوں ترسدی پئی ہے۔

2

ایہہ آکھنا اُکا ای بے تھہواتے بھلکھے بھریاے کہ فلانی بولی کچھڑی ہوئی ہے تے ڈھمکانی بولی ترقی دیاں سکھراں چھوہ رہی ہے۔ ہر بولی اپنے بلیلاں دیاں لوڑاں تھوڑاں اپنے بھرے بھنڈارتوں ای جٹھ سکدی ہے۔ جیویں جیویں سماج دولانگھاں پُندا اگانہہ ودھدا ہے، بولی وی نال دے نال پیر میچ کے اگانہہ ودھدی ٹری جاندی ہے۔ ایہہ ہر بولی دا آپ مہارا ویہن ہے پر کدے ایہہ وی ہوندا ہے کہ سماج چھڑپے مار

کے اگانہہ ودھدا ہے اوس ویلے آپ مُہارا وسہن سماجی لوڑاں دے ساواں نہیں اُتردا۔ ایہہ اوس بولی دے لکھیاراں لئی ونگار دا ویلا ہوندا ہے۔ ایس ونگار ٹوں نچھن لئی پہلاں لوک بولی راہیں واہ لائی جاندی ہے۔ ایہہ نت ورتوں وچ آون والی اوہ بولی ہوندی ہے جس راہیں ہر جٹا کھنا آپنے وچارا دوجیاں نال ساجھے کردا ہے۔ اوس دا مقصد آپنی گل دوجیاں تائیں اپڑاونا ہوندا ہے۔ ایس پاروں بولی ورتدیاں اوہ ایڈا سچیت نہیں ہوندا۔ آپنی تے دوجیاں بولیاں دی لفظی رل گڈ کر کے سٹے سدھ بولی تریا جاندا ہے۔ ایہو ای نہیں سگوں ہتھ، نک، اکھ دیاں سینتاں راہیں وی نال دے نال کم چلائی جاندا ہے۔

لوک بولی گمروں ادبی بولی دا پڑاء آوندا ہے۔ ادبی بولی دی عینہہ لوک بولی دیاں نیہاں اُتے ای اُسردی ہے۔ ایہہ ہوندیاں وی ادبی بولی نوں پینڈے تریا ہے تے آپنے لئی نویاں لیہاں اُلکیدی ہے۔

دوناں وچ اک وڈا نکھیڑ وی ہے۔ ادبی بولی کتے بول چال وچ نہیں ورتیندی، چھڑی لکھن پڑھن وچ ای آوندی ہے۔ اوہ ایس پاروں کہ ایہہ لکھیاراں ولوں اک سچیت آہر دا سٹہ ہوندی ہے۔

دوجی گل ایہہ کہ جس بولڑی ٹوں ادبی رتہ دتا گیا ہوندا ہے، اوہ آپنا نرول پنڈا چھنڈ کے، اک اجیہا اچھاڑ ہنڈھا رہی ہوندی ہے، جس وچ دوجیاں بولڑیاں دیاں ون سوتیاں ٹاکیاں سو بھدیاں پیاں ہوندیاں ہن۔

ادبی بولی بارے اک ہور گل وی چیتے رکھن والی ہے اوہ ایہہ کہ شاعری وچ تول دیاں پابندیاں ہوندیاں ہن۔ ایس پاروں شاعر اچیت ای دوجیاں بولیاں دی لفظی ورتن دی کھل مان لیندا ہے۔ پرتھ لکھن ویلے ایہہ کھل نہیں لہہ سکدی۔ بولی ورتدیاں ودھیرے سچیت تھیو نا پیندا ہے۔ ایہہ تے ای ہو سکدا ہے جے لکھیاراں آپنی دھرتی، آپنی

بولی تے آپنے لوکاں نال جُویا ہویا ہووے۔ آپنے کلاسیکی ورثے تُوں اوس دُوکھی نیجھ
 نال گھوکھیا ہووے تے وڈکیاں دے پایاں پُرنیاں تُوں وڈی سوجھ نال اپنایا ہووے۔
 اوہ پڑھیا لکھیا ان پڑھ نہ ہووے۔ اج ساڈا وڈا دُکھانت ای ایہو ہے اج اسیں نہ تاں
 آپنی دھرتی تے اپنے لوکاں نال جُویے ہوئے ہاں اتے نہ ای کدے آپنے کلاسیکی
 ورثے تُوں نیجھن، گھوکن دی اسان کھچیل ای کہتی ہے۔ مندے بھاگاں نال ایس دا
 جو رٹہ نکلیا ہے، سانوں اوہ اُکا ای وارا نہیں کھاندا۔ پر پھیر دی اسیں ڈھیٹھاں وانگوں
 اڑے ہوئے ہاں تے سیانیاں دی گل گولن لئی تیار نہیں ہاں۔

ساڈے وڈ وڈیریاں بابا فرید توں خواجہ فرید تائیں نے ساڈی ادبی بولی
 دا اُسرا گاہندی بولٹی تے کھرا کیتا سی نال دے نال دوجیاں بولٹیاں دی لفظالی تُوں
 وی اکھوں پروکھے نہیں کیتا ہائی۔

دوآبے دا وسنیک مولوی غلام رسول آپنی دوآبی بولٹی تچ کے ایہناں وڈکیاں دے
 پُرنیاں تے ای تریا ہائی۔ پر اسان کرماں ہاریاں مرکزی بولٹی تُوں آپناں کے ونڈیاں
 پاوان لئی راہ کھول دتا۔ ہُن کتے سرائیکی ہے تے کتے ملتان، کتے پوٹوہاری ہے تے کتے
 ہندکو۔ اجے ہور کینیاں ونڈاں ہوند وچ آون لئی پر تولیدیاں پینیاں ہن، رب ای
 جانے۔

جیویں میں چکھے گل پھرولی ہے۔ ہُن ساڈا سماج چھڑپے مار کے اگانہہ ودھ گیا
 ہے۔ ہُن فلسفہ، ریاضی، کمسٹری جاں انجینئری جیسے علمی کھتیر ساڈی لوڈ بن کے رتر
 آئے ہن۔ اتھتے نہ تاں لوک بولی تے نہ ای ادبی بولی بُنا سار سکدی ہے۔ ایہناں
 کھتیراں تُوں کلاوے وچ لین لئی گنویں منویں، جوکھویں تے تولویں لفظالی لوڈیندی
 ہے۔ ہُن سوال ایہہ ہے کہ ایہہ نویں لفظالی آوے کتھوں؟ پنجابی دے ودھیرے
 لکھیاراں ایس پاسے گوہ کرن دی کھچیل ای نہیں کیتی۔

اوه دیہاڑا ساڈی ادبی تاریخ وچوں بہوں مند بھاگاسی جد اک صاحب بہادر نے ایہہ آکھیا سی کہ ”ہر بولی دی کوئی نہ کوئی کلاسیکی بولی ہوندی ہے، جس دے بھرے بھنڈاراں وچوں اوه آپنیاں لوڑاں تھوڑاں پُوریاں کردی ہے،“ اوس بھولے بھاء سُجھا دتا سی کہ ہندی نوں سنسکرت تے اُردو نوں عربی فارسی توں اپنی سکھنی جھولی بھرنی پوسی۔ ایس سوجھوان نے ایہہ سُجھاء ایس پاروں دتا سی کیوں جو اوس دی آپنی بولی انگریزی دیاں چنگھاویاں لاطینی تے یونانی سن۔ سُجھاء دیون لکیاں اوه اک گل وسار بیٹھا ہائی۔ اوه ایہہ کہ انگریزی کسے کچھوں اونی تے نمائی نہ ہی سگوں لاطینی تے یونانی توں تکنیکی لفظ ایس پاروں لئے جانے ہاسے تاں جو لوکائی وڈے سیانیاں دی علمیت توں دیدی رہوے تے اوہناں دے ٹل اُترن دا اپرالا نہ کرے۔ تے ایہہ انج ای ہائی جیویں ساڈے حکیم اج وی سونف لئی بادیاں، سُنڈھ لئی زنجیل، پھٹکڑی لئی شبِ میانی، جما لگوئے لئی حب الملوک، جوین لئی نان چودہ، کالی مرچ لئی فلفل گرد ورتیندے ہن۔ اودوں اوس صاحب بہادر دے سُجھاء اُتے کسے وی گوہ کرن دی ہڈوں کھچل نہ کیتی سگوں پلے نال بھہ کے اجیہی پیڑھی گنڈھ ماری کہ اُردو تے ہندی دے مہاندرے وگاڑن وچ رُجھ گئے۔ ایہناں بولیاں وچ لکھیاں گئیاں ادوکیاں تے اجوکیاں کتاباں پڑھ کے بھلے بھاء نکھیرا کیتا جاسکدا ہے۔

ہور اگے ترو۔ پاکستان تے بھارت وچ لکھیدی پنجابی دا آپو وچ ٹاکرا کر کے ویکھ لوو۔ اسماں عربی فارسی اگے اتے بھارتیاں سنسکرت موہرے مانگتاں وانگ جھولی ٹڈ لئی ہے۔ جے ایہو ای مہان دونوں دھراں اپنائی رکھیا تاں اج بھلکے دی گل ہے جدوں اک دوجے دی لکھتی پنجابی نوں سمجھ سکنا، کسے ورلے دا ای کم رہ ویسی۔ میری چاچے ایہہ انج ای ہے جیویں کوئی سوانی گوری بنن دے چاء وچ اپنے سریر نوں پھلہری دا روگ لوا لوے۔

میری جاچے آپنی بولی دیاں لوڑاں تھوڑاں پوریاں کرن لئی پنجابی تُوں عربی فارسی
جاں ہندی سنسکرت اگے مانگت بن کے جھولی اڈن دی لوڑ نہیں۔

سانوں ویلا ونگاردا پیا ہے کہ اسیں آہلکس تھیے تیاگیے، اوپرے تے اوبھڑ، بناوٹی
تے کچھے ہوئے لفظ ورتن دی تھاں اوہناں خزانیاں تُوں اگولن لئی لک بنھیے، جو ساڈے
توں پروکھے تاں نہیں پر ہڈاں وچ رچیا سوکھ سائوں اوہناں تائیں اپڑن توں ورجدا
تے ٹھاکدا ہے۔

نویں لفظی اگولن لگیاں سانوں پنڈاں دے پنڈ کچھن دی لوڑ ہے۔ پنجابی دیاں
بولٹریاں دے ڈھیر سارے لفظ ساڈیاں راہواں تکدے پئے ہن، سانوں اڈیکدے پئے
ہن۔ اوہناں مانک موتیاں تُوں گھٹے رُلن توں بچاون دی لوڑ ہے۔ ادبی پنجابی وچ
ورتے جا سکن والے تھلے دتے لفظ میں ایدھروں اودھروں سُن کے ای پلے نال
بدھے ہن۔

ار (قافیہ)، سرمپ (ردیف)، کلی تے کڑا (بند)، پوڑی (وار دا بند)، کن
(مصدر)، کھنڈن (تقطیع کرن)، رندن تے چھانگن (اصلاح کرن)، سوڈھن (ایڈٹ
کرن)، سٹھیار (ہجوگو)، گتی (فی البدیہہ گوئی)، چھٹڑ (متروک)، مُلراون (TO
EVALUATE)

گُجھ ہور لفظ ویکھو: پُھر (بالغ)، ڈھربا (CURRENCY) پر جو ہی ڈھربا
(زرمبادلہ)، وسیب (کلچر)، رھتل (تہذیب)، کرک (احساس)، منکھ (افسوس)، سرٹ
(صدق)، دڑھتا (یقین) وغیرہ۔

پنڈاں توں ای اجیہی تَرَدی لفظی وچ اوڑکاں دا وادھا کیتا جا سکتا ہے پنڈاں
توں دکھ اک ٹھاہر ساڈے کول ہور وی ہے جس راہیں ساڈے ہتھ نویں لفظی آسکدی
ہے۔ اوہ ہن پنجابی بولی دے کن یعنی مصدر۔ ہُن تائیں دی کھوج دسدی ہے کہ فارسی
کول صرف 324 کن ہن۔ جے اجیہی بولی دُنیا دیاں وڈیاں بولیاں نال موڈھے نال

موڈھا جوڑ کے ، اکھاں وچ اکھاں پا کے، ساہویں کھلو سکدی ہے تاں ساڈی بولی کدھروں نمائی نتانی رہ جاندى ہے۔ ”کن لیکھا“ ناں دی کتاب وچ گھٹ ودھ (2000) دو ہزار کن ہن۔ ایہناں کنناں توں اگے لکھاں ای جڑیل کن (مرکب مصدر) ساڈے وڈے ساڈے لئی جوڑ کے پہلاں ای چھڈ گئے ہن۔ اسیں ایہناں توں اسم، صفت وغیرہ ڈول سکدے ہاں۔ کجھ دے ودھاویں (EXTENDED) معنی ہوند وچ لیا سکدے ہاں تے کنیاں دے معنی لوڑ مطابق گھٹاویں رکھ سکدے ہاں۔ ایس گل توں ہور تیرا کے دسدہاں۔

ٹساں انگریزی دوانیاں پیراپارین، ارگاپارین، فیروپائین وغیرہ دے ناں سُنے ہوسن۔ ایہناں وچ ورتیندا لفظ ”پارین“ یونانی دے PYR توں پُھٹیا ہے۔ جس دے معنی ہن ”آگ، بجھا“۔ انگریزی والیاں ایس دے ودھاویں معنی ”تاپ، بخار“ دے بنا لئے۔

تہانوں تاں چیتے ہوسی کہ اپنی بولی دے اک لفظ نال اسماں وی ایہو ورتارا رکھیا ہے۔ ”تین“ کن ہے۔ ایہدے معنی ہن: گرم ہوون، بلن، سرن، بھکھن، گرمی وچ آون، کاوڑ چڑھن، غصے وچ آون وغیرہ۔ ایس توں لفظ ”تاپ“ پُھٹیا ہے، جس دے معنی بخار وی ہن۔ اگوں اک ہور مرکب ہے ”کھنگھ تاپ“ یعنی تپق۔

انگریزی لفظ سائیکولوجی لے لوو۔ ایہہ دو لفظاں دا مرکب ہے۔ سائیکو تے لوجی۔ ایہدے دوویں جوڑ یونانی بولی توں لئے گئے ہن۔ Psycho یعنی پسخی جس دی معنی ہن ”روح“ تے Logy جس دے معنی ”علم“۔ ہُن جے اسیں یونانی دے لفظاں مگر جاییں تاں سائیکولوجسٹ اوہ سیانا ہے جو روحانی تے ذہنی علاج کردا ہے۔ پر انگریزی وچ ”روحانی“ دا مفہوم ایہدے وچوں اُکا ای گھٹاواں رکھیا گیا ہے۔ ونگیاں ہور وی دتیاں جاسکدیاں ہن۔

میں جیویں پہلاں دس پائی ہے، علمی کھیتر ائی نویں لفظالی ہوند وچ لیاون لگیاں
سانوں ایہہ اصول اپناونا پوسی۔

پنجابی وچ اک لفظ ہے ”ساز“ جس دے معنی ہن علم، خبر، لوہا، تلوار، تت وغیرہ۔
جے اسیں ایڈے موکلے تے بھرویوں معنیاں والے لفظ نوں Logy دے تھاں اپنا لئیے
تاں کئی جھیڑے اتھے ای جٹھے جاندے ہن۔

سائیکولوجی لی پت سار۔ اگوں سچیت (باشعور)، اچیت (لاشعور) کچیت (بے
شعور) وغیرہ۔

بیالوجی لئی جیوسار

جیالوجی لئی بھوسار۔ اگوں جیولاجیکل سروے لئی ”بھوسرو پکھن وغیرہ)
زو آولوجی لئی پاہ سار۔

انج ای اگے توں گے لفظ بندے رُے جاسن۔ کجھ ہور کھیتر اں دے لفظ ویکھو:
”ورتن“ توں ہڈ ورتی اسیں آٹو بایو گرائی لئی پہلے ای ورتدے ہاں۔ مل ورتن
(کو آپریشن) رل ورتن سوشلزم لئی تے سانجھ ورتن کمیونزم لئی ورتے جاسکدے ہن۔
آکسیجن۔ ایہہ یونانی لفظ آکسی (ہوا) تے جن (جنن) دا جڑیل ہے ایہدے لئی
سجے ای اسیں پنجابی جڑیل ”واجنی“ ورت سکدے ہاں۔

ہائیڈروجن۔ ایہہ یونانی لفظ ہائیڈرو (پانی) تے جن (جنن) دا جڑیل ہے۔ ایہد
لئی اسیں پنجابی جڑیل ”ہینجی“ ورتوں وچ لیا سکدے ہاں۔
پنجابی وچ اگیتراں پچھیتراں دی کوئی تھوڑ نہیں۔ ایس پاروں اسیں لوڑ بندیاں
سائنسی اصطلاحواں اگیتراں پچھیتراں لاکے کئی نویں لفظ سجے ای گھڑ سکدے ہاں۔

ہُن میں اتھتے کجھ اگتیراں پکھتیراں دیندا ہاں تاں جونویں لفظالی گھرن لگیاں
ایہناں ٹوں ورتوں وِچ لیاندا جاوے۔ ڈاکٹر شہباز ملک ہوراں اپنی کتاب ”گوٹیر“
(صفحہ 21) وِچ لکھیا ہے ”پنجابی وِچ..... سابقیاں (اگتیراں) دی گنتی اک یاں دو ہے“
کیہ اوہ ٹھیک کہندے ہُن؟ رتا کُو تھلے دھیان مار کے ویکھو۔

آ، ا آپ: آپ تڑاپی، آپ جوگا، آپ مُونہاں

ا-اچل، اٹ، امک، اپٹ (جیہڑا ریشم نہیں)، اگھڑ (جیہڑا گھڑیا نہیں) اچھل-
ات: ات کتھنی، ات وادی-

ادھ: ادھ ردھاء، ادھ مویا، ادھ کھڑا، ادھوانا، ادھ چچدھ، ادھ دندِیں، ادھ واڑ
ادھو: ادھو ادھ، ادھو رانا-

ان: ان جان، ان ہونی، ان مُلا-

ان: ان بن، ان پڑھ، ان چتا، ان سُونہا، ان سِکھنڈر، ان واندا-

اندھ: اندھار، اندھار، اندھار کھاتا، اندھوڑا، اندھار چُن-

ب بے: بے آس، بے بارا (بے وقعت)، بے تھتتا، بے چما، بے ڈوہ (بے گناہ)
بے زواری-

بیا: بیاسی، بیانگل (دوشاخہ لکڑی)

بُل: بُلبل، بُلار، بُلیار (باتونی)

بھر: بھر پور، بھر جوانی-

پ پُتر: پُتریتا (لاڑے والیاں ولوں) پُتر یلا (لے پاک)

پٹ: پٹکا، پٹوکا-

چکھ / چکھل: چکھلگ، چکھوار، چکھونہا، چکھل پیری، چکھوڑکی (چکھے تھہ بنھن دی

حالت)، چھڑیا

پر: پرسوں، پرار، پرلا، پرکھا، پروبھرا (دوراڈا) پردیس

پڑ: پڑدادا، پڑپوترا، پڑچھتی

پنچ: پنچوترا، پنچوٹھ (پنچواں حصہ)

ت تیکون، تینا، تیلو (وٹیاں ہوئیاں تین رسیاں)، تیل (تن تھناں والی) تروڑا (تیمہڑا)

تر: ترسول، تریجا، تراسی، ترڈھا، ترہائی (تہائی)

تے: تیمہرا، تیلڑ، تیگھرا

ترے: تریاکل (غیر جانبدار، ثالث)، تریوے

چو: چوگا، چودھار، چورس، چوگنا-

چھ: چھگا، چھگا، چھیوگ (چھیواں حصہ)

دو: دوسانگا، دو میل، دوراہا، دوہر-

راء: راء طوطا، راء جمول

س: سچتر، سچتر، سچن

س: سگندھ، سچیت، سُمَت (چنگی مت)

ست: ست ناجا، ست بھرائی

سج/سج: سج ویاہی، سجرسو

ک: کرؤپ، گرٹا، کپتر

ک: کسنگ، کُججا، کُچال

کھ: کھ پتلی، کھ پھوہرا، کھولا (کڑی دا بھانڈا)

کل: کلچیا، کلونہا

م: مٹھ، مٹھ بولڑا

ن نین، نکما، نسکھن، نخالص، نڈر

پچھیراں

آ آپ/آپا: ملاپ، موٹاپا

آٹا: پھراٹا، سرلاٹا

آدھا: بچا دھا، سپا دھا

آر: چنگھار، کھڑکار، ٹنکار، چھنکار، لوہار، سُنار

آری: لکھاری، کھڈاری

آس: مٹھاس، کھاس

آک: اڈراک، چڑاک (چڑن والا)، پیاک

آکل: ڈراکل، شرماکل، پیاکل

آل: مُکال

آں: گھمباں، سوانیاں، موجاں، لہراں

آن: نوان، نچان، اٹھان

آنرا: مہاندر، وٹاندر

آنڈرو: سکھانڈرو، وٹانڈرو، جمانڈرو

آندھ: کچیانندھ، سرانندھ، کریانندھ (اٹھان دی)

ا مُنڈا، چھڑا، بکرا، جھوٹا، اُبالا، ساڈا، پٹاکا، تریما (قطرہ)، پوچا، ورتاوا

گھانی توں گھانا، کوڈی توں کوڈا، بوری توں بورا، مٹھا، ہتھا، دستا، کسا، گلا -

ای: بہائی، دھوائی، چھٹائی، لکھائی، پڑھائی

اُتر: جھٹھتر (جھٹھ دا پتر)، دیا تر (دیور دا پتر)

ال: بھجاکل (گھروں نسن والی)، بدھل، پھٹھل، جانگھل، تزل، چواکل

انت: لڑنت، اڑنت

او: بھاگو، چلاکو

اُو: اڈاؤ، اسارو، اجاڑو، اگاڑو، گیو، تارو، تارو

اوای: کٹوئی (پیلی دا مئل پاوان والا)

اوتی: کٹوئی، منوئی

اوٹا: کلونا (کالے توں)، ملوٹا (میلے توں)

اوٹا: ہرٹوٹا، پروٹا

اُورا: کٹورا

اوگ: بچوگ، چھوگ

اولا: کھٹولا-

اولا: چسولا-وسولا

اوں: مگروں، اصلوں، مولوں، ہڈوں، گھروں، کدھروں

اؤگڑا: بلوگڑا، بچوگڑا، شطوگڑا

اویا: نندویا، بھنویا

ای: لاہوری، کشمیری، لوہاری، گھماری، جنی، ٹھوٹھی، منجی، کسرتی، جوگی، داگی، تیاگی،

گھرکی، بھیلی، دلالی، پھانسی، ریتی، پونجی، انگوٹھی

ایا: ودھیا، گھٹیا

ای ال: اڑیئل، کڑیئل، مریئل، سڑیئل

ایپا: جنپا، بڈھپا، رنڈپا

ایت: ڈکیت

ایٹا: کھتریا، جٹیا

ا ج: بندھج، تیگج
 ایرا: چھٹیرا، کیرا، لمیرا
 ایر: گتیر، گدیٹر
 ایل: گندھیل، جویل
 ایلا: چمکیلا، بھڑکیلا
 ایں: کتھائیں، ادائیں، اٹھائیں

پ پ: سیانپ، سوہنپ
 پتی: لکھ پتی، کروڑ پتی
 پُنا: مُنڈ پُنا، ان جان پُنا، لُج پُنا، گُند پُنا

ت ت: ٹھٹ، رنگت، رلت
 تر: مگتیر، چھتیر، اگتیر
 تن: کلتن، پلتن، چڑتن
 تی: بھرتی، گنتی، مٹی

ج چاری: ساکا چاری، گڑما چاری
 چو: سُرچو، گھڑچو
 چور: اچور
 چون: لوہ چون
 چی: صندوتچی، بچی

د داں: کداں، جداں، اوداں
 دانی: لون دانی، چھردانی، سُرے دانی
 ری: چھتری، پجاری، جواری، کڑی

ڑ: ہسٹر، پھوسٹر، بھلور، چھڑ، پگڑ، گھڑ، پھڑ

ڑا: رُکھڑا، ٹُڈا، بچڑا، کوٹھڑا

ڑی: کٹھی، ڈی، ٹنڈی، پگڑی، گھڑی، اگاڑی، چھڑی

س: سار: ہنڈھن سار، ملنسا

ک: ک: بالک، ڈھولک

کا: میکا، پیکا، نائکا، جٹکا، پٹکا، اجوکا، کلوکا، رتوکا، چوکا، چھکا، نایکا، نایگا، ویٹرکا

کار: پھڑکار، لاکار

کٹ: لوہا کٹ، منج کٹ

کڑ: بھکڑ، بھلکڑ

گو: چرگو، رتاگو، تھوڑاگو، پڑھاگو، لڑاگو

کی: وکی، گھری، پھری

گ: گا: چوگا، چھگا

گھر: ڈاک گھر، تار گھر

ل: ل: مچھل، ڈھل، ڈھڈل، بھگل، جٹل

لا: چٹجالا، جتالا (جت والا)، کسالا، اتالا

لی: لاڈلی، مگرلی، پوڑیلی (پوڑے والی)

ما: ٹھہرا، چڈھرا

ن: ن: مالن، تیلن، جوگن، ویرن، اُلجھن، پالن، دھکن، جھاڑن

تا: ویلتا، گھوٹنا، گھر چنا

نی: پھوکنی، دھوکنی

و: وا: پرچاوا، ہیروا، بہلاوا

واڑا: قضائی واڑا، ماچھی واڑا

واڑی: پھل واڑی

وال: بھائیوال، اُٹھوال، بکروال

والا: ٹانگے والا، گھر والا

واں: اُبھرواں، بھرواں، کھڑواں، ٹکواں، دسواں، گیارواں، اچھریواں،

دھیکواں، گانواں، ماواں، چھاواں

وندا: گھاٹے وندا، لاپے وندا

وی: دھاڑوی، تپسوی

ہار: روون ہاڑ، سرجن ہار، پالن ہار، پڑھن ہار

ہرا: اکہرا، دوہرا، تینہرا

ہری: سنہری، روپہری

ہین: بل ہین، بدھ ہین

ہینا: ہاسوہینا

ٹو: سر دٹو، رنگھڑو، بھلمنسٹو

ے یار: بریار، ڈپر یار، سچیار، پڑھیار

